

НОВЕ СЛОВО В ДОСЛІДЖЕННІ ЛІТЕРАТУРИ МОДЕРНІЗМУ*

У видавництві „Гражда” вийшла книга професора кафедри української літератури Лідії Голомб „Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст.” Це дослідження є логічним продовженням попередньої книги авторки „Із спостережень над українською поезією XIX – XX століть”. Ці праці – результат багаторічних дослідницьких студій про літературу українського модернізму, який ознаменувався новаторськими пошуками і тенденціями.

Письменники зламу століть гостро відчували потребу у зміні літератури з народницького дискурсу на модерністичний. Найґрунтовніше шляхи розвитку української модерної літератури окреслив І.Франко у своїх працях „З останніх десятиліть XIX віку” та „Старе й нове в сучасній українській літературі”. Дослідник наголошував на зміні естетичних парадигм: переорієнтації художньої творчості із зовнішньої панорамності до внутрішнього, поглибленого розкриття світу героїв. Вже стало хрестоматійним образне визначення І.Франком психологізму як „магічної лампи”, яку митці „поселяють” у людській душі й „освічують [нею] усе окруження”.

Новаторство яскраво відбивалося в усіх жанрах і стилях нашого письменства. Заклики до естетичного оновлення літератури присутні у листах-відозвах початку XX ст.: М.Вороного з нагоди видання альманаху „З-над хмар і з долин” та М.Чернявського і М.Коцюбинського з приводу видання альманаху „З потоку життя”. Вони відіграли величезну роль у подальшому розвитку нашого письменства.

Епоха модернізму – це, безумовно, найцікавіший і найяскравіший період розвитку української літератури, який по праву називають другим національним відродженням. Новаторські тенденції розвитку художньої творчості кінця XIX – початку XX ст. і стали предметом дослідження у новій праці професора Лідії Голомб.

Книга складається з трьох розділів: „Лірика”, „Поезії в прозі” та „З історії національно-культурного відродження Закарпаття”. Розділи, відповідно, поділені на підрозділи, в яких розглядаються найбільш репрезентативні тенденції, імена, явища окресленого періоду. Така структура наукового видання цілком слушна, оскільки дозволяє цілісно охопити процеси оновлення письменства в аспекті жанру й стилю, мотивів, образів, пробле-

матики, шляхів входження української літератури в європейський контекст.

Ґрунтовністю й аналітичністю відзначається вступна стаття до першого розділу „З історії вивчення української лірики кінця XIX – початку XX ст.”.

У центрі наукових зацікавлень дослідниці передусім праці, котрі започаткували науковий дискурс раннього українського модернізму, але не були широко відомі до початку 90-х років XX ст. Це, зокрема, розвідки С.Єфремова, М.Євшана, М.Зерова, М.Драй-Хмари, П.Филиповича, Б.Якубського та ін.

Авторка скрупульозно аналізує міркування вчених, виокремлюючи найбільш суттєве, робить слушні висновки як щодо загальних тенденцій розвитку літератури, так і щодо творчості українських поетів цього періоду: І.Франка, Лесі Українки, М.Вороного, О.Олеся, А.Кримського, М.Чернявського, Б.-І.Антонича, молодомузівців та ін.

На думку Л.Голомб, літературознавці перших десятиріч XX ст. багато зробили для висвітлення новаторських тенденцій розвитку українського модерного письменства, європейського контексту нашої літератури. Тому цілком доречною є теза дослідниці, що, незважаючи на „сучасний рівень наукового мислення, позначений величезними здобутками у вивченні ліричної поезії... все ж у літературознавстві незрідка з’являються дискусійні моменти, зринають питання, на які більш чи менш переконливі відповіді вже дали критики та літературознавці перших десятиліть XX ст.” (с.31).

Наведене міркування засвідчує актуальність і непроминальність праць наших попередників у питаннях з’ясування новаторства й традиції, місця української літератури в світовому контексті.

Наступні статті присвячені дослідженню поетики, природи ліричного обдарування В.Самійленка, М.Чернявського, І.Франка, Лесі Українки, М.Вороного, О.Олеся, Б.-І.Антонича, ключових мотивів, образів-символів у їх поезії.

Авторка праці розглядає новаторські тенденції творчості В.Самійленка з погляду сьогодення, відзначаючи нові грані мистецького обдарування поета, які „раніше з різних причин не привертати належної уваги” (с.35). Саме під цим кутом зору розглянуто природу поетичного слова В.Самійленка, зроблено акцент на філософській ліриці поета, яка по-особливому актуально звучить у наш час. Стаття розкриває роль митця у розвитку української поезії схилку віків у напрямку від народницького до модерністичного дискурсу.

* Голомб Л. Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX - перших десятиліть XX ст. / Лідія Голомб. – Ужгород : Гражда, 2008. – 296 с.

Питання творчої еволюції М.Чернявського – ще не досліджена сторінка нашого літературознавства. Авторка подає думки вчених початку ХХ ст. і сучасних літературознавців, аналізує вірші поета, знаходячи переконливі аргументи на доказ новаторства стилю М.Чернявського. Актуальним є міркування дослідниці про необхідність окреслення місця митця в тогочасному літературному процесі, звільнення його імені від фальшивих присудів критики радянського періоду.

У статтях, присвячених творчості І.Франка, на широкому матеріалі досліджується поетичний космос лірики митця, розглядається символічна картина його світобудови, астральна символіка, біблійні, апокрифічні мотиви. Архетип долі проаналізований у контексті всієї творчості поета.

Епоха модернізму акцентує передусім увагу на внутрішньому світі людини, поглиблює суб'єктивні, інтуїтивні настрої в мистецькому освоєнні дійсності. Це майстерно представлено в статті „Духовно-ціннісні орієнтації в художньому мисленні Лесі Українки-лірика”.

Вочевидь, модернізм сприяв зближенню української літератури та світової. Одним із засобів культурного діалогу була інтертекстуальність. Вдячним матеріалом для такого спостереження стала лірика М.Вороного, в якій інтертекст досліджено через образи й мотиви античності, Середньовіччя, Відродження, вірші-посвяти, поетику заголовку, ремінісценції та ін.

Психоаналітичну інтерпретацію української душі, національного характеру українця здійснено в розвідці „Антеїзм лірики Олександра Олеся”.

Цікавими є і статті „Хліб натхнення у творчості Б.-І.Антонича” та „Солярна символіка в ліриці Б.-І.Антонича”. Авторка дослідила еволюцію метафори творчості („хліба натхнення”) в поезії митця, виділивши ключові мотиви нетрадиційної розв'язки поетом цієї традиційної теми. Солярна символіка Антонича розглянута крізь призму архетипної критики. Слушним є міркування дослідниці, що поетика сюрреалізму мала великий вплив на формування образної символіки лірики поета.

Література доби модернізму характеризується творчими пошуками, експериментами щодо форми, жанру і стилю творів. Відбувається „ліризація” прози, остання стає більш музичною, настроєвою, емоційно забарвленою. В українському письменстві з'являється новий жанр – поезія у прозі, який увагою до внутрішніх рефлексій душі, своєрідною ритмікою, мелодійністю, вишуканою колористикою утворює новаторські тенденції нашої літератури. Найяскравішими творцями цього жанру зламів віків стали В.Стефаник, О.Кобилянська, Марко Черемшина, Г.Хоткевич.

Поезії в прозі В.Стефаника „Амбіції”, „Дорога”, „Моє слово” склали своєрідний лірич-

ний триптих. Увага дослідниці зосереджена на музично-зображальних особливостях цих шедеврів.

У символістичному ключі написані й поезії в прозі О.Кобилянської „Через море” та „В долах”. Авторка дослідження підкреслює, що лейтмотивною в них є тема кохання, а супровідними – мотиви самотності, сенсу буття, образу моря як символу життя.

„Гірські акварелі” Г.Хоткевича, на думку Л.Голомб, захоплюють насамперед багатством колористики, прийомами музичності, ліризмом, що вказує на імпресіоністичні тенденції.

Новела Марка Черемшини „Туга” досліджена через широку типологію із стрілецькими творами В.Стефаника, О.Бабія, Л.Лепкого, Р.Купчинського. Цілком доречно в цьому контексті розглядаються й поезії О.Олеся, Зореслава, С.Гординського, написані про події Карпатської України.

Аналітична стаття „Літературне життя 20-30-х рр. ХХ ст. на Закарпатті” висвітлює суспільно-культурні передумови національного відродження нашого краю. Огляд художньої творчості зроблений всебічно й охоплює жанрово-стильові тенденції літератури того часу. Докладно аналізується поезія, репрезентована іменами В.Гренджі-Донського, Ю.Боршоша-Кум'ятського, Зореслава, Ф.Потушняка, І.Колоса, І.Ірлявського, М.Рішка, проза, представлена творчістю Л.Дем'яна, О.Маркуша, Ю.Станиця, В.Гренджі-Донського, Ф.Потушняка, драматургія, яскравим представником якої був О.Сливка, театральне життя краю. Широка охопленого матеріалу вдало поєднується з глибиною наукового трактування. Літературний рух на Закарпатті окреслено у тісному зв'язку з суспільно-культурними подіями 20-30-х років. Авторка виокремила напрями, тенденції, які характеризують літературу того часу. Разом з тим у роботі підкреслена творча своєрідність, самобутність досліджуваних письменників. Розділ про письменство Срібної Землі незабаром увійде до нового багатотомного видання історії української літератури, одним із авторів якого є професор Лідія Голомб. Знаменно, що книжка вийшла напередодні 70-літнього ювілею Карпатської України і є гідним внеском у пошанування пам'ятної дати.

Авторка книги – одна з найавторитетніших і найпроникливіших сучасних дослідниць українського модернізму. Високий рівень аналізу новаторських тенденцій українського письменства, з'ясування індивідуального мистецького стилю творців літератури, тонке відчуття „барв і ліній” слова, вміння виокремити найбільш суттєве, заглибитись у найтонші мікробрази тексту – все це робить рецензовану книгу непересічним набутком нашої літературознавчої науки.

Марія Козак,

*доцент кафедри української літератури
УжНУ*